

Kriminalvården

Lekmannaövervakare och förtroendemän inom Kriminalvården

Kriminalvården

www.kriminalvarden.se
601 80 Norrköping
Telefon: 077-22 80 800
Fax: 011-496 35 17

Beställningsnummer: 4060

Referensförteckning

Lekmannen i kriminalvården. Kriminalvårdsstyrelsen 1997. Idédokument från Frivårdsuppdraget.

Kurs för lekmanövervakare. RFS och Kriminalvården 2003

Om socialt arbete som vardag och yrke. Wiig, P. Göteborgs universitet 1991.

De professionella amatörerna. Kerstin Svensson, KVS förlag nr 4459, 1994

Vanliga fällor och fel i övervakningssituationer. Malin Olsson 1997 RFS

Att handleda övervakare i grupp. Lotta Gustavsson m fl Frivården Göteborg Hisingen/ Förorter 2003

Lekmannen- frivårdens medmänniska. Ett projekt vid Frivårdsmyndigheten Gävle. KVS-s förlag nr 4528, 1995

Att använda lekmanamedverkan i frivårdsarbetet. Pedagogiska institutionen Uppsala Universitet december 1996. Herting, Ström, Lundström

Riktlinjer för frivilliga samhällsarbetare, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, 2002

En rapport om hinder och möjligheter inför en bättre frigivning. Jenny Hult, Michael Thyberg 2003

För fördjupade studier:

Kvinnor Brott Övervakning. Inger Ungmark Linköpings universitet 1992

Medmänniska i kriminalvården. Annelie Lindblom. C-uppsats i socialt arbete vid Stockholms Universitet 2004

Förord

Denna skrift vänder sig till Dig som åtagit Dig uppdrag som övervakare eller förtroendeman inom Kriminalvården och ger en grundläggande information om bakgrunden till lekmanamedverkan, vad uppdraget innebär och vilket stöd lekmannen kan förväntas få. Det finns också en kortfattad information om påföljderna inom frivården och om frivårdens och övervakningsnämndernas uppgifter. Det konkreta innehållet i ett uppdrag måste dock alltid överenskommas från fall till fall och utifrån vad man som lekman kan bidra med och detta tas inte upp här. Inom Kriminalvården har frivården ett stort ansvar att samordna verkställighetsplaneringen och är också spindeln i Kriminalvårdens externa samverkan rörande klienterna, t.ex. för att knyta samman Kriminalvårdens verksamhet med andra resurser i samhället så att vår vision ”Bättre ut!” får ett reellt innehåll. Internationellt sett är Sverige unikt genom att i så hög utsträckning ha lekmän engagerade i den direkta verkställigheten av påföljder. Under senare år har det framkommit allt fler studier som visar på betydelsen av att förstärka det positiva nätverket för de dömda, där lekmanamedverkan är en viktig del.

Med dessa inledande ord vill jag tacka Dig för att Du valt att engagera Dig som lekman inom Kriminalvården och önskar Dig framgång i det viktiga arbetet.

Lars Nylén
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Vad säger forskningen?	6
Vad är lekmannens uppdrag?	7
Övervakare	7
Förtroendemän	8
Omprovning av förordnande	9
Vilket stöd bör lekmannen få för sitt uppdrag?	9
Vilka ersättningar utgår?	10
Kan en lekman få intyg om fullgjorda uppdrag?	11
Rättskedjan	12
Frivårdens verksamhet	15
Frivårdens externa samverkan	19
Referensförteckning	22

Kommunal samverkan avseende samhällstjänstdömda

De stora volymerna av dömda till samhällstjänst har inneburit ett motsvarande stort behov av arbetsplatser. Det har visat sig att bl.a. kommunala idrottsanläggningar och fritidskontor kunnat ta emot många dömda och därför finns anledning för frivården att etablera en samverkan med dessa.

Ideella föreningar, samverkan kring samhällstjänst

I den stora mängd frivilligorganisationer som verkar för människor med olika typer av sociala problem finns många som kan göra nytta i brottsförebyggande verksamhet. Frivården behöver därför samverka med t ex övervakarföreningar, klientorganisationer och andra ideella föreningar.

Samverkan med vårdgivare

Samverkan bör även utvecklas med vårdgivare som ansvarar för behandling av dömda. De ramavtal som tecknats för upphandling av vård bör utgöra grunden för utvecklingen av samverkan.

Länsstyrelsesamverkan

Länsstyrelserna har tillsyn över socialtjänstens verksamhet och bereder ärenden till länsrätten. Detta kan gälla hur socialtjänstlagen skall tolkas, t ex. avseende möjlighet till bistånd till hyra under verkställigheten eller möjlighet till missbruksvård. Länsstyrelserna hanterar även körkortsförfrågningar, som kan ha stor vikt för enskilda klienter, varför länsstyrelsemedverkan i bl. a. rattfylleriprogram visat sig mycket värdefull. Länsstyrelserna utövar tillsyn över vårdgivare för missbruksvård och tar emot anmälningar om missförhållanden hos dessa. Det finns således flera skäl

Övriga myndigheter

Den enskilde klientens behov av brottsförebyggande insatser avgör i vilken utsträckning frivården kan behöva samverka med andra myndigheter såsom kronofogde, försäkringskassa och utbildningsväsende.

Socialtjänsten

Socialtjänsten bör alltid kontaktas om det framkommer att den dömda är känd där. Det finns i många fall ett starkt samband mellan missbruk och brott. Eftersom socialtjänsten har det yttersta ansvaret för all missbruksvård är samverkan nödvändig om åtgärder mot missbruk aktualiseras. Kommunernas ansvar för vården av de missbrukare som undergår kriminalvårdspåföljd betonas starkt av lagstiftaren med undantag för skyddstillsyn med särskild behandlingsplan och vistelse enligt 34 § KvaL, där Kriminalvården har ett kostnadsansvar under den tid som fängelsestraffet annars skulle ha verkställts.

För ungdomar upp till 20 år finns lagstiftning som reglerar socialtjänstens ansvar vid sociala problem och därför bör frivården alltid samverka med socialtjänsten kring i dessa.

Polisen

Polisen är genom sin uppgift att förebygga och beivra brott en viktig samarbetspartner för frivården. Samverkan kan ske i form av tvåpartsmöten eller i samverkansorgan – projekt gällande enskilda dömda. Dessa bör särskilt inriktas mot dömda som bedömts ha hög risk för återfall och där kontrollbehovet således är mycket uttalat. Frivårdens traditionella kontakter med spanings-/narkotikaenheter bör vidmakthållas och utvecklas, liksom med närpolisverksamheten.

Hälso- och sjukvården

Samverkan i enskilda ärenden bör eftersträvas då den dömda är aktuell för behandling inom hälso- och sjukvården och behandlingen bedöms ha betydelse från kriminalvårdssynpunkt. Särskilt viktigt är detta för dömda med missbruksrelaterade sjukdomar och psykiskt störda/sjuka. Samverkan bör främst ske i form av trepartsmöten och i andra hand genom deltagande i behandlingskonferenser som hjälp vid upprättande av plan för verkställigheten.

Arbetsmarknadsverket

Frivårdens naturliga samarbetspartners inom AMV är arbetsförmedlingarnas handläggare med socialmedicinsk inriktning och andra specialresurser, t ex AF Rehabilitering. Frivården skall värna om att de dömda får del av de resurser som finns inom arbetsmarknadsverket.

Varför lekmanamedverkan?

Skälen till att ha med lekmän i Kriminalvården kan beskrivas utifrån ett samhällsperspektiv och ett individperspektiv.

1. Samhällsperspektivet

Det politiska stödet för frivilligmedverkan i rättsväsendet och Kriminalvården har varit oförändrat starkt under många år. Övervakarrollen har underhand förändrats från att övervakaren tidigare har varit i stort sett ensam ansvarig för innehållet i påföljden till att denne har ansvar för en del av ett mera omfattande verkställighetsinnehåll. Följande punkter kan sammanfatta betydelsen av lekmanamedverkan i ett samhällsperspektiv:

- Det är av stort värde att medborgarna deltar i verkställigheten av utdömda påföljder. Det kan beskrivas som ett sätt att utöva sitt medborgarskap.
- Lekmannen får en insyn i rättsväsendets funktion och ökad kunskap om hur de dömda lever.
- Lekmännen är ofta aktiva i olika sammanhang i samhället och kan sprida sina insikter till individer, grupper och organisationer och därmed öka kunskapen i vidare kretsar om de villkor under vilka rättsväsendet arbetar, om brottsligheten som samhällsproblem och inte minst om de dömdas ofta tunga sociala problematik. Detta kan bidra till en human kriminalvård.

2. Individperspektivet

- Lekmannen ger påföljdsinnehållet ett mera vardagligt och mänskligt innehåll jämfört med den rena myndighetskontakten. Lekmannen kan finnas närmare klienten, vara lättare att nå och kan stärka klientens anknytning till det vanliga livet.
- Han/hon kan fungera som förebild och modell. I den vardagliga kontakten ligger också möjligheten att i handlingar och samtal utifrån den goda relationen påverka och stödja klienten.
- Utan lekmannens insatser skulle hela genomförandet av verk-

ställigheten vila enbart på handläggande tjänstemän, som varken har tid eller möjlighet att kunna ersätta det som lekmän kan bidra med. Detta innebär effektivitetsvinster.

- Påverkansarbetet stärks när fler personer engageras för den dömde.
- En lekman kan även långsiktigt stärka den dömdes sociala nätverk, eftersom kontakten ibland kvarstår efter övervakningens upphörande.
- Som övervakare har lekmannen också en kontrollerande uppgift med rapportskyldighet. Genom att lekmannen kan finnas närmare klienten i olika avseenden förstärks kontrollen, vilket bl a kan medverka till att risker för återfall i brott kan hanteras tidigare.

Vad skiljer lekmanrollen i förhållande till yrkesrollen?

Fil dr Pål Wiig menar i sin bok, *”Om socialt arbete som vardag och yrke”* att socialt arbete utövas av **vardagsaktörer**, vars handlande i huvudsak styrs av deras engagemang och **yrkesaktörer**, där yrkesansvaret är huvudmotivet, dock inte utan engagemang. Lekmannen besitter **vardagskunskap** och **vardagskompetens**, den professionelle socialarbetaren yrkeskunskap. Att veta hur något skall göras uttolkas som kunskap, att dessutom kunna göra det innebär kompetens. Vardagskunskap är instruktion för handling i vardagsverksamheter. Vardagsaktören kompletterar yrkesaktören med sin vardagliga kunskap, vilket bör beaktas vid matchningen av vardagskunskaper och intressen utifrån klientens behov. Övervakningsarbetet får därigenom en kvalitetshöjning.

Vad säger forskningen?

Det finns i Sverige inte några vetenskapliga studier som belyser lekmaninstitutets brottsförebyggande effekter. Amerikanska rapporter pekar dock på att frivilligt arbete med stöd från professionella aktörer kan utgöra ett värdefullt led i en påverkanskedja och det finns även uppgifter om att återfallen minskat för dömda som haft stöd av lekman, jämfört med om man enbart haft en tjänsteman som övervakare. Det är dock svårt att göra direkta jämförelser, eftersom förhållandena skiljer sig avsevärt jämfört med i Sverige. Återfallsar-

klienten sedan tidigare, eftersom de flesta som döms till fängelse dessförinnan haft skyddstillsyn. Behovet av övervakning vid villkorlig frigivning skall beaktas så tidigt som möjligt och om behov finns bör så långt möjligt en lekman förordnas. För livstidsdömda skall behovet och önskemålet om att få en förtroendeman utsedd beaktas så tidigt som möjligt. Det är viktigt att komma överens om hur kontakten kan fungera och lekmannen måste få information om säkerhetsrestriktioner som kan finnas för kontakterna. Om det blir fråga om resekostnader för besök måste dessa vara avtalade på förhand. Det är också angeläget att ev. permissioner kan användas för att besöka lekmannen och frivården för att planera inför frigivningen.

Frivårdens externa samverkan

Frivården skall inte sträva efter att bygga upp egna resurser för att hantera de dömdas problematik och förebygga återfall i brott och missbruk. Istället skall frivården etablera samverkan med andra myndigheter, vårdgivare m fl. för att Kriminalvårdens klienter skall få tillgång till samma resurser som övriga medborgare, vilket brukar benämnas ”Normaliseringsprincipen”. Föreskrifter om behandling bör således i första hand tillgodoses hos andra vårdgivare. När det gäller de särskilda evidensbaserade brotts- och missbruksrelaterade programmen måste dessa normalt bedrivas i frivårdens egen regi, eftersom de inte finns att tillgå hos andra vårdgivare. Behovet av samverkan aktualiseras i samband med verkställighetsplaneringen, då man också måste komma överens om vem som gör vad. Ibland finns anledning att planeringen för den dömde görs i samverkan med en eller flera samverkanspartners, vilket leder till ett bättre utfall än om var och en planerar för sig. Nedan nämns exempel på samverkanspartners som förekommer inom de flesta verksamhetsställena i frivården.

Samverkan med domstolar och åklagarkammare

Domstolar och åklagarkammare har ett avgörande inflytande över påföljdsbestämningen. Kriminalvården ska bistå dessa med bl. a. yttranden enligt lagen om personutredning i brottmål och enligt frivårdsförordningen. Regeringen har gett uttryck för att en utvecklad samverkan mellan frivården och dessa myndigheter är önskvärd bl. a. för att öka tilltron till och användningen av frivårdspåföljder. Det är därför vanligt med lokala samverkansträffar med företrädare från tingsrätt, åklagarkammare och frivård på lokal nivå.

Verkställighet av intensivövervakning, IÖV och IÖV-utsluss

- IÖV-verkställigheten innefattar ett antal olika arbetsmoment, som normalt kräver att specialiserad personal.
- En noggrann utredning måste göras om förutsättningarna för IÖV, där ett antal grundläggande krav måste vara uppfyllda såsom boende, sysselsättning, tillgång till telefon samt att den dömda bedöms ha förutsättningar att klara verkställigheten utan återfall i missbruk. Personer över 18 år som delar bostad med den dömda måste samtycka till verkställigheten. För IÖV-utsluss krävs även en ekonomisk utredning för att säkerställa att de ekonomiska förutsättningarna är uppfyllda. Här sker även en ingående riskbedömning, eftersom risken för återfall i brott och missbruk måste vara ringa.
- En plan för verkställigheten skall upprättas, där det anges när den dömda får lämna bostaden för sysselsättning eller för att delta i programverksamhet.
- Påbojning sker alltid i den dömdes bostad, varvid säkerställs att tekniken fungerar och den dömda får lämna utandningsprov och ev. urinprov.
- Kontroll av drogförbud m m. sker under oanmälda hembesök och i anslutning till programverksamhet. Biträden kan användas för kontrollerna, vilket är särskilt vanligt i glesbygd. Det förekommer att lekmanövervakare engageras för dessa uppdrag, som arvoderas särskilt.
- Jourberedskap skall finnas för att ta hand om larm från datasystemet och för att snabbt handlägga eventuell misskötsamhet.
- Avbojning sker alltid i den dömdes bostad

Frivårdens deltagande i verkställighetsplaneringen på anstalt

Frivården skall delta i verkställighetsplaneringen på anstalt för klienter som skall villkorligt frigges. Arbetet innebär kontakt med den som sköter planeringen på anstalten för att så tidigt som möjligt beakta frigivningssituationen och behov av extern samverkan på klientens hemort. Frivården känner ofta

gumentet har här inte tidigare tillmätts så stor betydelse. Vi talar snarare om att påföljden genom sina frivilliga inslag får en mera mänsklig karaktär och ett fördjupat innehåll.

Vad är lekmannens uppdrag? Övervakare

Verkställighetsplanen

När verkställighetsplanen upprättas skall den dömdes kontaktskyldigheter med övervakaren läggas fast. Det bör framgå hur kontakten skall skötas rent praktiskt med möten, telefon – mejl. Av planen skall framgå vad innehållet i kontakten skall syfta till, t ex gemensamma fritidsaktiviteter eller att övervakaren skall bistå i kontakter med andra myndigheter eller om det i första hand är fråga om att vara underrättad om klientens levnadsförhållanden och ge stöd för att förebygga risker för återfall i brott och missbruk. Det bör beaktas att den dömdes nätverk kan stärkas ytterligare av att biträdande övervakare förordnas för särskilda insatser.

Kontroll – rapportskyldighet

Övervakaren har skyldighet att snarast rapportera till frivården enligt vad som bestämts i samband med verkställighetsplaneringen. Om den dömda undandrar sig övervakningen eller i övrigt missköter sig skall övervakaren snarast rapportera till frivården, som får bedöma vilka åtgärder som behöver vidtas. Lojalitetskonflikter och beroendeförhållanden är av dessa skäl särskilt viktiga att beakta vid valet av övervakare, eftersom sådana kan äventyra övervakarens benägenhet att rapportera misskötsamhet. Det bör observeras att övervakaren inte har rätt att fatta några beslut kring den dömdes verkställighet, t ex när det gäller föreskrifter. Beslut måste fattas av frivården eller av övervakningsnämnden och kan överklagas i särskild ordning.

Stöd och hjälp

Övervakarens uppdrag är att stödja, vägleda och uppmuntra klienten i hans ansträngningar att inte återfalla i brott och missbruk. Det konkreta innehållet bör vara fastlagt i planen, t ex att göra fritidsaktiviteter tillsammans. Övervakaren förutsätts inte delta i genomförandet av brotts- och missbruksrelaterade program men kan spela en viktig roll i att uppmuntra den dömda att påbörja och stödja att han fullföljer ett program. Övervakaren bör informeras om vad

ett program innebär innan det startar och i anslutning till att det upphör för att på så sätt kunna stötta klienten i hans förändringsarbete. En lekman kan också ha valts därför att han har särskilda kunskaper om t ex skuldsanering, vilket bedömts som värdefullt utifrån den dömdes behov och då läggs tonvikten vid detta. En övervakare har inte befogenhet att fatta egna beslut som får ekonomiska konsekvenser för Kriminalvården.

En del övervakare har en yrkesroll inom missbruksvård, psykiatri, polis, utbildningsområdet eller fritidssektorn och kan ha etablerat kontakt med en klient genom arbetet. De kan också ha valts därför att de har expertkunskaper, vilka bedömts som värdefulla utifrån klientens behov. Som övervakare har dessa dock också uppgiften att vara ett personligt stöd för den dömda. De förutsätts vara tillgängliga efter kontorstid och fungera som ”vardagsaktörer”.

Förtroendeman

Förtroendemans uppdrag är begränsat till stöd och hjälp. Förtroendeman i samband med personutredning kan dock bli inkallad till rätten för att rapportera hur uppdraget fungerat. Förtroendeman för livstidsdömda skall vara en länk ut till samhället. För att detta skall fungera krävs normalt att förtroendemannen har möjlighet att besöka den dömda i anstalten och att kontakter dessemellan kan upprätthållas via brev och telefon.

Hur många uppdrag kan en lekman ha?

En helt oerfaren lekman bör inte ha mer än ett uppdrag. En erfaren lekman kan klara fle- ra uppdrag samtidigt men antalet bör begränsas till högst tre. Undantag kan efter särskild prövning göras för lekmän som inte är yrkesverk- samma eller som av andra skäl har tid att engagera sig för flera klienter. Man bör också beakta om en person dessutom har uppdrag som kontaktperson för socialtjänsten och/eller som kontrollör för intensivövervakning och samhälls- tjänst.

Tystnadsplikt

Övervakare och förtroendeman får enligt sekretesslagen inte berätta för obehöriga vad de fått reda på om enskilda personliga förhållanden. Tystnadsplik- ten omfattar inte bara den dömdes förhållanden utan även exempelvis anhörig- as. Handlingar som lekmannen fått på grund av sitt uppdrag skall förvaras så att obehöriga inte kommer åt dem.

på den sociala situationen. Att engagera någon person från den dömdes nät- verk kan förstärka programeffekterna avsevärt. Lekmanövervakarens insat- ser kan här vara särskilt viktiga. Forskningen har visat att de tyngsta faktorerna som sammanhänger med risken för fortsatt kriminalitet är kriminella attityder och värderingar, antisocial personlighet och kriminellt umgänge. Programmen skall i första hand genomföras med föreskriftsstöd och kan också ingå som en del i en kontraktsvårdsföreskrift. De skall riktas till dömda som har en uppen- bar risk för återfall, enligt den kartläggning som gjorts i samband med person- utredning eller verkställighetsplanering. Lekmannens möjligheter att kunna visa hur programmets innehåll kan omsättas i praktiken kommer därmed att bli allt viktigare. En översiktlig information om programmen återfinns på Krimi- nalvårdens hemsida; kvv.se.

Verkställighet av samhällstjänstföreskrift

Arbetet med samhällstjänsten innefattar ett antal olika delar

- Lämplighetsbedömning i samband med personutredning/ytt- rande. Här bedöms om den misstänkte har förutsättningar att kunna klara att genomföra påföljden. Han måste kunna passa tider och vara drogfri i samband med arbetspassen och han måste acceptera de krav som verkställigheten innebär.
- Arbetsplatsrekrytering kräver omfattande insatser genom etablerande av kontakter med ett stort antal ideella föreningar, kommuner m fl för att försöka hitta lämpliga placeringsalternativ. Det kan synas enkelt att ta emot gratis arbetskraft men det krävs arbetsledning och dessutom sker detta i konkurrens med praktik- placeringar m m från skolor och arbetsförmedlingar.
- Arbetsplan skall upprättas efter dom, där varje arbetspass är inplanerat. I samband härmed görs också besök på arbetsplatsen, där en särskild kontaktman utses.
- Kontroll skall ske av varje arbetspass, normalt per telefon, var- vid kontaktmannen skall styrka närvaro. Biträde kan anlitas för att sköta kontrollen och det förekommer att lekmanövervakare anlitas för detta uppdrag, som arvoderas särskilt.
- Misskötsamhet skall utredas skyndsamt och kan innebära åtgär- der via övervakningsnämnd eller åklagare.

Om en person som redan står under övervakning återfaller i brott begär tingsrätten ett yttrande från frivården som avser övervakningstiden. Eftersom det då är fråga om ett återfall under pågående verkställighet är risken för ett fängelsestraff överhängande. Det kan emellertid finnas möjlighet till fortsatt frivård om ytterligare välstrukturerade insatser kan planeras inom ramen för en fortsatt övervakning. Ofta innebär detta att föreskrifter föreslås enligt ovan, för-utsatt att den dömde kan motiveras till detta. Under 2005 avgav frivården ca 5000 yttranden.

Verkställighetsplan

Efter dom till skyddstillsyn skall frivårdsinspektören snarast träffa den dömde och upprätta en verkställighetsplan inom en månad, d v s ett dokument som beskriver vad innehållet i övervakningen skall vara. För dömda som villkorligt frigges finns redan en plan som upprättats i anstalten, där frivården skall ha medverkat. Denna plan uppdateras efter frigivningen, varvid det bestäms mera detaljerat vad som skall ske under övervakningen. I planen fastläggs först och främst de obligatoriska delarna, d v s det som är tvingande för klienten. Det allra viktigaste är kontakten med övervakaren, hur ofta den skall ske, var och hur. Innehållet i eventuella föreskrifter måste också klarläggas.

I planen läggs också fast vad man behöver hjälpas åt med för att i övrigt minska risken för återfall i brott och missbruk. Ofta krävs att frivården etablerar en samverkan med andra vård-givare för att tillgodose klientens behov. Socialtjänst, arbetsförmedling och psykiatri är samhällsorgan som frivården oftast har anledning att samverka med. Klienten skall alltid ha ett eget exemplar av sin plan så att han vet vad som är bestämt och lekmannen skall också veta om innehållet i planen.

Verkställighetsplanen skall följas upp minst var tredje månad, varvid bedöms hur den fungerat. Nya insatser kan bli aktuella, kontaktfrekvensen kan behöva justeras m.m.

Programverksamhet

Inom Kriminalvården har under senare år en omfattande utveckling ägt rum för att införa brotts- och missbruksrelaterade program som enligt forskningen kan ha effekter på återfallsbenägenheten. Programmen är mest effektiva om de kan bedrivas inom frivården och om man samtidigt arbetar med att få ordning

Omprövning av förordnande

Det händer att en lekman inte längre kan anses lämpliga för uppdrag och att fortsatt förordnande måste ifrågasättas. Nedan angivna skäl är de vanligast förekommande

- Lekmannen har misskött uppdrag eller uppträtt olämpligt i samband med uppdrag
- Lekmannens levnadsomständigheter har förändrats negativt, vilket påverkar möjligheterna att sköta uppdraget, t ex eget missbruk
- Lekmannen misstänks för eller har dömts för brott, som gör att han inte längre kan anses lämplig

Detta innebär normalt att uppdraget upphör. Återstående övervakningstid och i vilken utsträckning som det anförda skälet kan påverka pågående uppdrag får vägas in i bedömningen. Personen kan inte heller komma ifråga för nya uppdrag utan ingående prövning. En övervakare har inte rätt att klaga på entledigandebeslut. Klienten kan dock klaga till övervakningsnämnden.

Vilket stöd bör lekmannen få för sitt uppdrag?

Utbildnings- och handledningsbehovet påverkas av såväl lekmannens bakgrund som klientens behov. Förtroendemännen bör normalt erbjudas samma utbud som övervakarna. De är ju förhållandevis få till antalet och det är normalt inte möjligt att erbjuda särskilda insatser för dessa som grupp lokalt.

1. Grundläggande information

Alla nya lekmän bör delta i introduktionsinformation. Denna kan ske i grupp eller individuellt beroende på praktiska förutsättningar och skall innehålla grundläggande kriminalvårdsinformation. Denna bedöms ta åtminstone tre timmar i anspråk och kan fördelas på ett eller flera tillfällen.

2.Handledning

Övervakaren behöver ha tillgång till handledning såväl i anslutning till upprättande av verkställighetsplanen som när denna skall revideras och dessemellan utifrån uppkomna svårigheter. Detta kan avse såväl det obligatoriska innehållet ifråga om hur kontakten skall vidmakthållas och genomföras som de individuella stödinsatser som övervakaren skall vara delaktig i enligt planen. Övervakaren har ofta behov av att rådgöra med handläggaren om problem och också få

vägledning om andra resurser som kan behövas för den dömda. Övervakaren kan också behöva stöd i att kunna sätta gränser t ex. ifråga om hur ofta och när kontakt kan ske. Ett avslutande samtal mellan handläggare, övervakare och klient i anslutning till att uppdraget upphör är viktigt för att summera och lära för framtiden.

Förtroendemän behöver också ha tillgång till handledning för sitt uppdrag. Handledningen har samma struktur som för övervakare men begränsas till det som är specifikt för förtroendemannauppdraget, som helt vilar på frivillighet.

3. Övervakarutbildning

De lekmän som fortsätter att ta uppdrag för frivården bör utifrån behov erbjudas att delta i längre utbildning fördelad på ett antal träffar eller koncentrerat till en eller flera dagar. Utbildningen kan bedrivas av frivården, i samverkan med lokal förening av Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (RFS) eller studieförbund eller helt i andras regi.

RFS hemsida har uppgift bl a om alla lokalföreningar med kontaktpersoner: rfs.a.se

4. Fortbildning – tematräffar

Frivården kan erbjuda lekmän att några gånger årligen delta i träffar av tematkaraktär, t ex om behandlingsprogram och vad detta kan innebära för övervakaren, förändringar i lagstiftning, missbruksfrågor, körkortfrågor, relationsvåldsproblematik, barnperspektivet m.m. Det kan också vara av stort värde att få diskutera speciella svårigheter i lekmannarollen. Särskilt riktade insatser till handplockade lekmän kan också vara nödvändiga t ex för att ge kunskaper att möta klienter med speciell problematik. Träffarna tar sikte på att stärka lekmännen i deras ofta utsatta roll. Man skall inte behöva uppleva att man är ensam med sina svårigheter. Deltagande i träffar kan ses som ett alternativ till de längre kurserna. Även tematräffar kan givetvis samarrangeras med lokal RFS-förening.

Vilka ersättningar utgår?

1. Generell ersättning för övervakar- förtroendemannauppdrag

Ersättning utgår enligt centralt beslut. Ersättningen består av två delar, ett arvode och en kostnadsersättning. Arvodet utgår med 150:- och kostnadsers-

Frivårdens verksamhet

Organisation

Kriminalvården är sedan den 1 januari 2006 en myndighet. Det finns ett huvudkontor, beläget i Norrköping och sex geografiska regioner. I varje region finns ett antal verksamhetsområden som vart och ett kan innehålla såväl anstalt, som häkte och frivård. De lokala enheterna i Kriminalvården kallas numera verksamhetsställen och när man engageras som lekman sker detta vid något av frivårdens verksamhetsställen. På verksamhetsställena finns en eller flera chefer – kriminalvårdsinspektörer - och under dessa frivårdsinspektörer och kanslipersonal. Som lekman har man kontakt med en frivårdsinspektör, som har ansvar för klientverksamheten i frivården.

Personutredning/yttrande

Åklagaren lämnar in en stämningsansökan till tingsrätten, där åtalspunkterna anges, d v s vad åklagaren hävdar att den misstänkte gjort sig skyldig till. Utifrån stämningsansökan bedömer tingsrätten vad det kan bli fråga om för påföljd om den misstänkte fälls. Om det kan bli fråga om en mera ingripande påföljd än villkorlig dom är det normalt att tingsrätten begär att en s k personutredning skall genomföras. Även åklagare kan besluta om personutredning för att skynda på rättsprocessen. Utredningen görs av frivården och innebär att den misstänkte intervjuas av en personutredare, vanligen frivårdsinspektören. Denne tar även in uppgifter från socialtjänsten och från olika register och talar även med referenter. Syftet är att klarlägga den misstänktes bakgrund, vad det är för omständigheter som lett fram till brottsligheten och bedöma om det finns risk för återfall. Detta sker numera i allt större utsträckning med hjälp av särskilda bedömningsinstrument, vilka ger ett säkrare resultat. Frivården bedömer alltid om den misstänkte är lämplig för samhällstjänst. Om det framkommer att det finns ett övervakningsbehov skall i yttrandet ange vad övervakningen skall ha för innehåll. Redan här kan således övervakarförslag bli aktuellt och man kan som lekman bli tillfrågad om man kan tänka sig ett uppdrag. Emellertid förutsätter oftast detta att det är någon man känner sedan tidigare, eftersom tiden annars kan bli för kort för att hinna göra det förarbete som krävs före förordnande. Det vanliga är därför att en frivårdsinspektör förordnas inledningsvis. Under 2005 genomfördes ca 26 000 personutredningar.

Samhällstjänst är en föreskrift ihop med villkorlig dom eller skyddstillsyn som utdöms när ett fängelsestraff annars inte skulle ha kunnat undvikas. Föreskriften består i att den dömda skall arbeta utan ersättning ett visst antal timmar (40-240) hos en ideell förening t ex Röda Korset, Länkarna, inom idrottsrörelsen eller hos en offentlig arbetsgivare, vilket innebär att det inte får finnas något vinstintresse. Arbetet skall utföras på klientens fritid och får inte ersätta eller konkurrera med klientens ordinarie arbete. Antalet timmar står i relation till längden på det annars utdömda fängelsestraffet. Straffvärdet får inte överstiga ett år och klienten måste samtycka till att utföra samhällstjänst. Frivården gör normalt en lämplighetsbedömning före rättegången i samband med personutredning/yttrande till tingsrätten för att säkerställa att klienten har förutsättningar att klara av de krav som samhällstjänsten innebär, t e x att kunna passa tider och inte vara påverkad under arbetspassets genomförande. Under 2005 dömdes 3673 personer till villkorlig dom med samhällstjänst och 1073 till skyddstillsyn med samhällstjänst.

Villkorlig frigivning sker efter det att två tredjedelar av ett fängelsestraff har avtjänats för alla som har dömts till mer än en månads fängelse. Frivården beslutar om en person skall ställas under övervakning, beroende på risken för återfall i brott och strafftidens längd. Ca 80 % av dem som frigives villkorligt ställs under övervakning. Övervakningstiden är normalt ett år men kan förlängas om den återstående prøvotiden är längre. Fängelsestraffet är således inte helt verkställt förrän prøvotiden löpt ut. Vid god skötsamhet kan övervakningstiden avkortas. Ca 5700 personer blev villkorligt frigivna med övervakning under 2005.

Intensivövervakning med elektronisk kontroll, IÖV (s k fotboja) kan efter ansökan beviljas den som dömts till fängelse i högst sex månader, förutsatt att ett antal villkor är uppfyllda, se vidare på sid. 12. Den dömda är skyldig att delta i frivårdens program eller gå i behandling hos annan vårdgivare. Under 2005 påbörjade 2889 personer IÖV.

Intensivövervakning med elektronisk kontroll som utsluss från fängelse, IÖV-Utsluss kan efter ansökan beviljas den som dömts till lägst 18 månader fängelse under de sista 4 månaderna och för den som dömts till 2 år eller mer under de sista 6 månaderna, se vidare sidan 12. Under 2005 påbörjade 273 personer IÖV-utsluss.

sättning med 250:- per månad (2006).

Ersättning för särskilda kostnader

Lekmannen skall inte förlora ekonomiskt på att utföra ett uppdrag åt samhället och kan därför få ersättning för resor, förlorad arbetsförtjänst och även för utlägg. Det krävs dock att samråd i förväg skett med frivården om detta och att kostnaderna bedöms överstiga den andel som utges som kostnadsersättning för uppdraget månadsvis enligt punkt ett ovan. Kostnaderna för resor är särskilt viktiga att beakta om övervakaren/förtroendemannen skall hålla kontakt med intagen som finns på anstalt långt från hemorten.

3. Ersättning för särskilda insatser

Ersättning för ”särskilda insatser” kan under en begränsad tid utgå för uppdrag som är särskilt tidskrävande, enligt vad som lagts fast i verkställighetsplanen. Timersättningen uppgår till 75: - (2006).

Kan förmåner enligt lagen om allmän försäkring påverkas av ersättning för lekmanuppdrag?

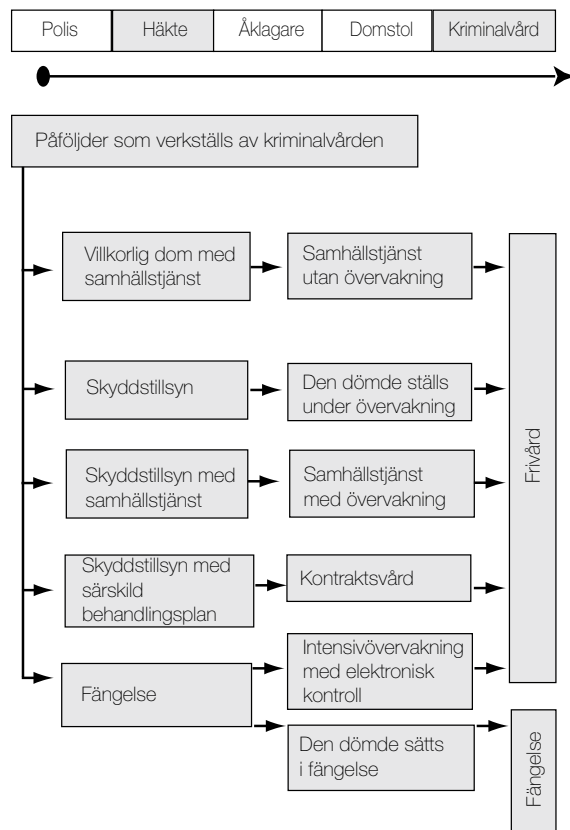
Ersättningar som utgår enligt lagen om allmän försäkring (sjukpenning, aktivitetserättning, sjukersättning m.m.) kan påverkas av arvode för lekmanuppdrag. Det är därför viktigt att lekman, som uppbär sådan ersättning själv tar kontakt med Försäkringskassan för att få veta om ersättningsrätten kan komma att påverkas.

Kan en lekman få intyg om fullgjorda uppdrag?

En lekman kan på begäran få intyg om uppdrag. När så är möjligt kan intyget också innefatta en bedömning av gjorda insatser. Intygen har visat sig vara av värde som merit såväl för anställning som för politiska förtroendeuppdrag.

Rättskedjan

Nedan finns en schematisk bild över rättskedjan. Den visar vad som händer med en misstänkt person från det att ett brott begås till det att dom faller och en påföljd skall avtjänas. Före rättegången genomför frivården vanligen en personutredning på uppdrag av tingsrätten, vari bedöms om det finns behov av övervakning. Om så är fallet är ambitionen att det också skall finnas ett förslag till övervakare. I avvaktan på rättegång kan en förtroendemän förordnas, som stöd för klienten i avvaktan på dom. Denne blir sedan normalt övervakare ifall domen blir skyddstillsyn.

Något om påföljderna som verkställs inom Kriminalvårdens frivård

Villkorlig dom innebär en prøvotid på två år utan övervakning. Denna utdöms vid förstagångsbrottslighet och när återfallsrisken bedöms vara låg och förenas ofta med böter. Enbart villkorlig dom innebär inte någon kriminalvårdsverkställighet men om påföljden kombineras med en föreskrift om samhällstjänst skall denna verkställas inom frivården, se vidare nedan.

Skyddstillsyn är den vanligaste formen av kriminalvård i frihet och innebär övervakning i minst ett år med en prøvotid på 3 år. De som döms till skyddstillsyn har oftast dömts tidigare, vilket innebär att det finns en återfallsrisk men att domstolen bedömt att övervakning bidra till att den dömden inte återfaller. Övervakningstiden kan förlängas och/eller återupptas vid misskötsamhet eller på grund av ny brottslighet. Under 2005 dömdes 4356 personer till skyddstillsyn, exklusive samhällstjänst och kontraktsvård, se nedan. Skyddstillsyn kan antingen utdömas som egen påföljd eller kombineras med:

- Dagsböter
- Fängelse (14 dagar till 3 månader)
- Föreskrift om behandling för missbruksproblem, psykiska problem m.m.
- Föreskrift om särskild behandlingsplan (kontraktsvård).
- Föreskrift om samhällstjänst

Kontraktsvård innebär att klienten skall genomgå behandling, vanligtvis för missbruk och utdöms när ett fängelsestraff annars inte skulle ha kunnat undvikas. Domstolen anger hur långt fängelsestraff som skulle ha dömts ut om fängelse istället valts som påföljd, högst två år. Vid misskötsamhet kan kontraktsvården undanröjas och ersättas av fängelse. En förutsättning är att det finns en behandlingsplan (kontrakt) upprättad av frivården och underskriven av klienten och vårdgivare. Kriminalvården svarar för vårdkostnaden under det ”tänkta” fängelsestraffet men därefter måste det finnas en ansvarsförbindelse med socialtjänsten om övertagande av kostnadsansvar och detta kan ibland vara svårt att få fram. Klienten måste samtycka till behandlingen och således vara tillräckligt motiverad för att genomgå denna. Under 2005 dömdes 1295 personer till kontraktsvård.